

који раде са друштвеним средствима имају право на плодове свога рада, већ да и други радни људи, односно грађани, имају једнако право да раде и управљају друштвеним средствима, односно право да захтевају да се са друштвеним средствима ради и управља у складу са Уставом утврђеним начелима у погледу рада, што се правно сада изражава кроз институт друштвене својине.

С обзиром на то рад и управљање друштвеним средствима нису само ствар оних који раде са њима, већ и других радних људи, односно грађана. Истина, њихова права и обавезе у погледу друштвених средстава су различита. Ипак, они треба да буду једнаки у једном: да им је једнако доступан рад друштвеним средствима, и то под истим условима, чему треба дати живу динамичну садржину, с обзиром на начело — сваком према способностима, свакоме према раду, односно с обзиром на потребе модерног техничког развитка данас.

Пошто је реч о правима радних људи — грађана, кршење обавеза у погледу рада и управљања друштвеним средствима које у суштини вређа право на рад и друга гарантована права у погледу рада требало би означити како кршење права радних људи — грађана, а не неодређено као кршење обавеза у погледу рада и управљања друштвеним средствима. Друштвени карактер средстава за рад би требало изразити кроз одредбу да средства припадају свима и да је право свих да им средства буду једнако доступна под истим условима а да присвајају према резултатима рада. Ово наравно, не искључује солидарност.

Могло би се такође предвидети право да се у случајевима повреде права у погледу рада сваком да могућност спора о уставности одлука и акта који су противни уставним одредбама и то независно од тога да ли је повређен „лични“ интерес и „лично“ право.

Др Радомир Буровић: О ЈЕДИНСТВЕНОМ ТРЖИШТУ

Ја бих говорио само о једном питању, о заједничком тржишту, односно јединственом тржишту, како се то каже у Амандману XXIV. Наиме, овај појам јединственог или заједничког тржишта у економској и правној теорији расправљао се у току прошлог века онда када су се формирале националне економије и када је долазило до одређеног привредног удруживања између разних држава. Према тој класичној дефиницији, то би била једна територија на којој и у оквиру које делују јединствени привредни прописи и на којој је обезбеђено нормално кретање роба и услуга, заштићено одређеним царинским баријерама и заштитама. Другим речима, то би било једно тржиште у оквиру одређених царинских граница. То је у ствари последица економског суверенитета држава и као таква она је на неки начин саставни део општег суверенитета државе као политичке установе.

У нацрту Амандмана XXIV истиче се да основу нашег југословенског тржишта чини слободно кретање и удруживање рада, средстава ре-

продукције, слободна размена роба и услуга, научних и стручних достигнућа, јединствени новац и монетарни систем, заједничка економска политика итд.

Другим речима, ми се овде мање — више задржавамо на оном што је класично, код такозваног јединственог или заједничког тржишта.

Поставља се питање да ли овим амандманима идемо напред у односу на садашње стање или се враћамо назад. Тешко је то рећи, зато што би овде требало имати у виду и законодавство које би требало да следи овај Амандман. Међутим, по досадашњем тону наших дискусија изгледа да би то законодавство о јединственом тржишту требало да буде врло скромно, имајући у виду да би републике требало што више привредних ствари да регулишу својим законодавством.

Ја ћу само за један тренутак да се осврнем на то како сада стоје ствари. Ми сада имамо јединствено законодавство, бар у основи, у погледу регулисања привредних односа на нашем тржишту. Али, насупрот томе фактички имамо прилично подељено тржиште, да не кажем потпуно подељено. У доброј мери различитим понашањем државних органа приликом примене прописа, схватањем увек неке политике која је одређена, даље схватајући неке већ националне интересе који су прокламовани привреда у основи није јединствена. Затим, фактичко понашање банака и такозваних центара привредне моћи говори нам о томе да већ имамо тржиште које је у доброј мери подељено.

Тако, насупрот томе што постоји јединствена основна легислатива из ове области, имамо у доброј мери подељено тржиште. Само да наведем три — четири примера. Прво, случај опорезивања пића које се прави од чистог алкохола. То је јединствен пропис који важи на читавој југословенској територији. То је пропис о опорезивању, дакле императивног карактера, савезни пропис и сада долази до различитог тумачења.

У две републике, које су схватиле овај пропис мало ортодоксније, а једна од њих је Србија, тај порез се наплаћује у износу од три нова динара по литру овог алкохола употребљеног за прављење пића. Када се све то сабере колико се литара производи, изађе прилична сума. У неким другим републикама, где се производи много више алкохола и где су већи извозници пића на страни тржиште, ова ствар је другачије схваћена, тј. да се тај порез може наплатити само за производњу алкохола, али не и за производњу пића од алкохола. Другим речима, протумачен је тако да су све привредне организације, које се баве овом производњом, потпуно ослобођене ова три динара по литру. А то значи да је конкурентска способност на тржишту сасвим доведена у питање, чим је један производ подвргнут другачијим условима у погледу опорезивања.

Нећу да говорим о неким другим сличним тешкоћама, које можда немају везе директно са заједничким тржиштем, као што је одобравање локације за отварање радњи, робних кућа. На пример, робна кућа „Меркатор“ из Љубљане имала је извесне тешкоће у погледу издавања одобрења за изградњу робне куће на Новом Београду и то је ишло до Врховног суда. Или, читава повика на такозвано пласирање капитала у хотеле у Далмацији, које је чак изједначено са неким израбљивањем, експлоатацијом, мада су то све нормални послови, који у једној привреди постоје,

која функционише по принципу тржишта, која представља јединствено тржиште и они су пожељни, чак их треба на неки начин појачавати, форсирати, стимулисати. Стимулишемо да нам дође страни капитал, а не стимулишемо да се креће наш домаћи, југословенски капитал. То свакако значи да се већ сада налазимо у таквој фази где смо на неки начин прихватили неко јединствено тржиште, које би одговарало оном класичном типу једне царинске уније и то из њених почетних дана, на пример немачком Цолферајну из 1834., који је обухватио 18 немачких држава са 23 милиона становника. Међутим, тај Цолферајн, као што знате, постепено је довео до уједињења Немачке. Ја бих био врло задовољан да и наш садашњи привредни систем, прилично разводњен и разједињен, доведе до потпуног уједињења Југославије и стварања једне моћније привредне јединице у овом нашем свету, који иначе пати много од те подељености и разних недостатака.

Ја бих само за моменат хтео да кажем да у овом регулисању, ако човек прати Амандман XXIV, знатно заостајемо иза оних одредаба, које је прихватило Европско заједничко тржиште. Наравно, сва упоређења су релативна, па нека то буде и са овим упоређењем.

Само да наведем неколико ствари. Ја сам мало пре навео како стоји са Амандманом XXIV, а да видите шта у члану 3. регулише Римски уговор о оснивању Европског заједничког тржишта. Између осталог каже: Уклањање између држава чланица царина и квантитативних ограничења, успостављање заједничке царинске тарифе према трећим земљама, укидање свих сметњи и препрека за слободно кретање људи, услуга и капитала, увођење заједничке политике у области пољопривреде. Требало би се код пољопривреде нешто замислити како стоји код нас ствар. Затим, увођење заједничке политике у области саобраћаја, оснивање система који ће обезбедити да конкуренција на заједничком тржишту не буде извитоперена, примена поступака који ће омогућити координацију привредне политике држава — чланица и који ће допринети изједначавању њихових платних биланса; изједначење њиховог интерног законодавства у мери која је неопходна за функционисање заједничког тржишта; стварање европског социјалног фонда у циљу побољшања услова запошљавања радника и подизања њиховог животног стандарда; оснивање европске инвестиционе банке олакшања привредне експанзије заједнице, стварање нових извора итд.

Оно што су они у току ових 12 година стварно учинили представља велики успех. То није била прокламација, него је за сваку похвалу са економског гледишта (нама то сигурно не може да одговара) — на пример разне инвестиције у италијанском Медцоборну. Оне су достигле за наше појмове фантастичне цифре. Тамо се подижу фабрике, плантаже, пољопривреда, маслињаци, које смо ми потпуно запустили. Затим, нова пољопривредна политика у Француској и посебно ново активирање површина које су потпуно напуштене биле за обраду а ради се о око 4 милиона хектара. Од 11 милиона хектара укупно обрадиве површине код нас се као сетвене површине обрађују нормално 1,200.000. Према томе, можете видети колико је то активирано путем финансирања из заједничког тржишта, разним прелевманима у централном масиву Француске.

У оквиру заједничког тржишта овде се ради о изједначавању економија, подизању заосталих крајева. Ово финансирање се врши из заједнички обезбеђених средстава.

У том циљу они су завели док је још била само Заједница за угљ и челик, а која је касније у ствари интегрисана са заједничким тржиштем, тзв. први европски допринос — порез који је износио у првим годинама 100 милиона долара, а касније се то сваке године прогресивно повећавало. Они су са том сумом вршили модернизацију капацитета у оним областима које су имале услова за развој али нису имали средстава, нису имали новца.

Зашто сам ја ово све испричао, само ради тога да бих показао да наша југословенска заједница, по мом мишљењу, мора имати нека средства, нека заједничка средства, материјална, фактичка средства, поред лепе жеље и поред прописа и одредаба у Уставу. Ми можемо још допунити и направити још један члан или два члана у Уставу и могли би донети много закона, али ако не будемо стварно радили на томе, као што сада много не радимо, онда ми нећемо имати југословенско заједничко тржиште, тако да га назовем, о јединственом да не говорим, јер јединствено по значају речи представља нешто монолитније и савршеније.

Да не бих овако причао и само критиковао, ја бих дао неколико конкретних предлога.

Прво, да се у области легислативе донесу јединствени законици и то оно што је напуштено, колико бар ја видим, јер сам био у једној комисији Савезне скупштине за доношење једног законика о удруженом раду, да се донесе јединствен законик о удруженом раду који би важио на читавој територији Југославије, а неке ствари које су можда изузетно специфичне, да буду остављене да их регулишу републике.

Исто тако, пошто цивилни законик или грађански кодекс, треба да регулише промет између грађана и привредних организација, привредних организација међусобно и привредних организација и установа мора бити јединствен. Сматрам да цивилни кодекс, односно грађански законик, који треба да буде јединствен, јер је то смисао регулисања једнаких услова на заједничком тржишту бар у легислативи може допринети једнаком поступању када се стварају привредни односи, када они настану, и наравно, када дође до спора. Логично томе треба утврдити и одговарајуће надлежности судова за решавање тих спорова из области које би регулисали грађански и привредни законик.

На основу ових законика требао би да се донесе низ нових прописа који би такође били савезног карактера.

Одмах знам да ће се приговорити — па, то је централизам, још гори него што смо до сада имали итд., али ја сам убеђен да ће се само на овај начин моћи са правне стране да делимично допринесе изграђивању тог јединственог тржишта.

Затим, да се не би стално остало на мерама у законској легислативи, које су само половичне, ја предлажем да се створе неки заједнички фондови, или како ћемо их год назвати. И то не само фондови, ово што је већ у друштвеном договору на неки начин пречишћено, за помоћ неразвијеним републикама и крајевима, него да се створе неки фондови за финан-

сирање и помагање привредних грана и делатности, нарочито оних грана које заостају. Јер, то је основа, не може трговати слаб са јаким. Може, али биће експлоатисан на јединственом тржишту, него треба да тргују приближно једнаки. Дајмо нешто са гледишта федерације, а вероватно ће и републике нешто учинити, да створимо неке фондове путем одређених доприноса, али који не би били само на вољи, ни само на оном друштвеном договарању које се предвиђа амандманима.

Ја сам консултован као правник у погледу стварања једног макро-пројекта. И, сада треба тај подухват створити, пошто су савезни органи, мада у закону још не пише тако, престали да функционишу и сад републички органи се тиме баве па сада тај пројект не може да стане на ноге. Зашто? Јер треба осам већа, научних и других, стручних и привредних свих република и покрајина да се сложе, па да се то финансира оним делом који је финансирао савезни орган. Већ четири месеца би се сигурно успешно радило, бар је то тај чисти губитак, мислим четири месеца успешног рада да је остао тај савезни орган (Савет за научни рад). Сада је питање да ли ће републике да се сложе, јер нису сви једнако заинтересовани, али и када се сложе како ће бити финансирани и како ће то тећи, за то треба да прође извесно време — време уходавања. А време не чека наша „демонтирања“.

Зато бих ја и поред тога, са свом том опасношћу и резервом да будем осуђен као етатиста, или човек који подржава централизам итд., предложио да стварно ми имамо неке заједничке фондове који би били по савезном закону обавезни.

Друга ствар, то је питање заједничких подухвата од југословенског значаја. Знам да ће ми се одмах одговорити — то треба препустити републикама, покрајинама, самосталним организацијама удруженог рада, које ће осетити заједнички интерес. Мени је мило што се пруга Београд-Бар изграђује добрим делом зајмом који је расписан и где се највише одазвало станосништво, привредне и радне организације са подручја две социјалистичке републике. Али, знате, биће и неких других подухвата и чини ми се да не би требало остати на овоме да нам расписивање народног зајма буде средство за финансирање наших општејугословенских објеката, тако да их назовем. Јер, ако смо заједница, мораћемо имати неке објекте који ће нас повезивати.

Рецимо, ако хоћемо да модернизujemo пругу од Лубљане до Бевџелије, то ће свакако бити један југословенски објект, па би било логично да се претежно средстава обезбеђују заједнички, јер ће бити јефтинеје, него ако буде свих шест република за свој грош то куповало, набављало итд.

Мени се чини да ове промене исто онако просто иду по некој инерцији као што смо 1945. године, крајем рата, када смо почели нешто да стварамо. Била је тзв. парола „снаћи се“. Ово све кад ми раздвојимо овако по овим амандманима и кад сведемо рачуне на „чисто“ оживећемо и паролу „снаћи се“. Чини ми се да неће бити добро. Та парола већ је на неки начин превазиђена и морали бисмо створити не само законодавне инструменте за регулисање заједничког тржишта, или јединственог тржишта, свеједно, ја

бих волео да је оно јединствено, али добро би било када би било бар заједничко у смислу како се тамо ради где су заједничка тржишта, већ и средства. Створимо одређена материјална средства заједнице која би могла да помажу функционисање тог тржишта. Ето, то би било моје излагање.

Др Александар Ваџић: ДРУШТВЕНЕ И ТЕОРИЈСКЕ ПРЕТПОСТАВКЕ РАСПРАВЕ О УСТАВНИМ АМАНДМАНИМА

Када расправљамо о уставним променама, за мене су релевантне три димензије те расправе. Једна димензија је расправа о садржини промена које се амандманима предвиђају. Друго је расправа о претпоставкама, на основу којих се оцењују друштвене вредности тих промена у позитивном, негативном или неком другом смислу, и, треће, о начину на који се те промене предузимају.

Ми смо треће питање скоро занемарили и прешли преко њега као неважног, али ми се чини да и начин, на који мењамо устав, показује реалну слику нашег стања, односно, да тако кажем, малу вредност институција друштва у коме живимо, институција нашег економског, политичког, социјалног и целокупног система уопште узевши. За мене је просто запрепашћујуће како смо од промена, на први поглед сасвим ограничених, које треба да унесу извесне модификације у уређење наших привредних субјеката, у првом реду федерације, уређење врховних органа власти, за неколико месеци доспели до ревизије читавог економског, социјалног и политичког система. То истичем због тога што, уз могућност да ми се припише да нешто што је било карактеристично за сферу економије преносим на читаво друштво, сматрам да је наш друштвени развој за ових 20 и неколико година обележен нестабилношћу, коју не могу издржати не само институције него ни људи. Понављам ни људи, јер људска прилагодљивост променама ипак има неке границе. Да и не говорим о томе да ће наши потомци, ако неко иза нас буде читао шта смо све у року од неколико година писали и заступали са истим жаром и истом увереношћу да је све што говоримо истина, морати доћи до закључка да смо били велики хипокрити.

Ја више не верујем да је узрок свих наших промена наш динамички развој. Верујем да је узрок многих промена наше непознавање законитости тога развоја и наша спремност да се играмо са друштвеним развојем и са људским судбинама, у крајњој линији. Међутим, ако је то истина, онда би требало заиста да знамо о чему и зашто расправљамо. Да ли расправљамо само зато да бисмо оним што ћемо изрећи сачували своју савест, или желимо да кажемо нешто што ће имати неки реални утицај на садржину промена које предлажемо. Јер од тога зависи и наш допринос изналажењу правих решења нашег система у новом уставу.

Моја намера била је да говорим о садржини уставних промена у делу који се односи на економску сферу, привредни систем и јединствено